

URBANISTICKÁ VÝROČÍ

listopad - prosinec 2001

Na rozdíl od předcházejících měsíců, orientovaných obvykle na světově významné představitele vzdálenější a bližší minulosti i současnosti našeho oboru, si tentokrát spíše povšimněme několika neprávem opomíjených osobností.

Z renesančního období to je **Joseph Furttentbach** (30. 12. 1591 – 17. 1. 1667).

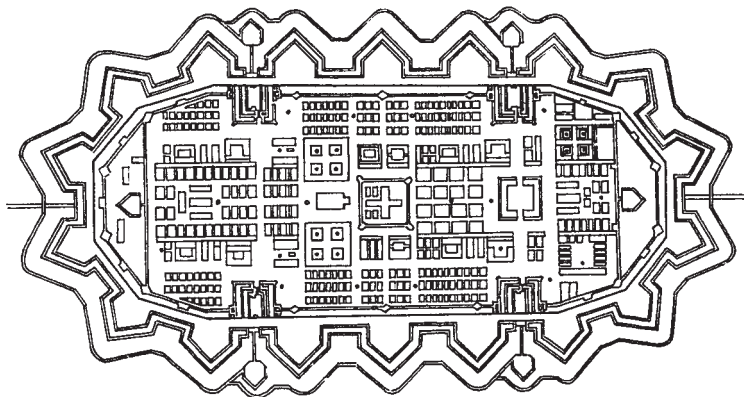
Nepatřil mezi většinu na bohatých dvorech ve službách velmožů žijících a již ve své době proslulých autorů renesančních architektonických traktátů. Jeho otec byl starostou nevelkého městečka, avšak přesto umožnil synovi jako šestnáctiletému cestu do Itálie, ze které se vrátil až po deseti letech. Věnoval se tam svým zálibám a studoval architekturu ve Florencii, která nedávno dovršila svou renesanční proměnu.

Zájem o architekturu a stavbu měst mu zůstal zachován i v pozdějších letech, kdy byl v německém Ulmu majitelem obchodního domu a prosperující stavební firmy. Realizoval několik staveb a zároveň se u něj rozvinula záliba v psaní. Nejprve vydal v roce 1626 „Novou cestu do Itálie“ a pak již následovaly v letech 1628 – 1663 architektonické traktáty, které měly především sloužit jako praktické učebnice a příručky. Postupně se v těchto spisech věnoval architektuře civilní, všeobecné, rekreační, námořní, vojenské a nakonec soukromé, kde popsal svůj vlastní dům.

V jeho zálibě pokračoval během svého krátkého života jeho syn Joseph (1632 – 1655), chtějící souborně vydat otcovy spisy pod názvem „Všeobecné německé stavební umění“. Tak jak to bylo zvykem, na-

rýsoval pro tyto spisy ideální město, které se však podstatně liší od tehdy obvyklých ornamentálně řešených renesančních půdorysů se složitými soustavami opevnění. Dospěl k závěru, že opevnění by mělo být spíše jednoduché a je třeba především klást důraz na optimální rozmístění jednotlivých budov a jejich vzájemné provozní vztahy.

Na první pohled se dispozice města zdá být velmi schematickou, avšak ve skutečnosti jsou v ní nejenom vyjmenovány, ale také racionálně umístěny mimořádně početné a obyvatelstvu sloužící veřejné stavby. Projekt lze s určitou licencí označit jako prvou předzvěst funkcionalistického města, v němž se uplatňuje důsledné funkční zónování a tudíž „forma následuje funkci“ – jak se začalo říkat až na konci 19. století.

Joseph Furttenbach: Ideální město

V 19. století nás může zaujmout Američan **Ignatius Donnelly** (vlastním jménem Edmund Boisgilbert, 3. 11. 1831 – 1901).

Je především znám jako autor mnoha i v češtině vydávaných knih, pohybujiících se ve sféře fantazií a mystiky.

Vystudoval práva, od 22 let již měl vlastní kancelář a jako pětadvacetiletý se spolu se svou snoubenkou a přáteli neúspěšně pokusil založit v Minnesotě novou metropoli amerického středozápadu. Ani ne třicetiletý byl zvolen zástupcem guvernéra Minnesoty a od roku 1863 byl po osm let členem Kongresu USA a dokonce kandidoval na amerického viceprezidenta. Již v té době začal trávit většinu svého času v kongresové knihovně, kde ho zaujaly především zprávy o různých přírodovědných a historických záhadách.

Jeho zvláště oblíbeným tématem byla Atlantida, které v roce 1882 věnoval knihu „Atlantis – předpotopní svět“, vydanou česky v letech 1913 a 1923. Polohu Atlantidy hledal v Atlantickém oceánu a je proto nazýván „otcem atlantologie“. Jedno století před Dänikenem snášel doklady o tom, že právě tito Atlanťané zalidnili pobřeží Severní, Střední a Jižní Ameriky, břehy Středozemního moře i Egypt a tam všude rozšířili své umění stavět pyramidy a lodě, stejně jako používat písmo.

Toto vše není důvodem jeho zařazení do urbanistických výročí. Připomínáme si jej proto, že v roce 1891 napsal knihu „Césarův sloup – děje 20. století“. Již o tři roky později vyšla ve volném překladu česky nákladem Dělnických listů a snad proto byl její název upraven na „Společenský převrat, aneb pohled do budoucnosti“. Další český překlad má název „Drama budoucnosti“.

Knihla začíná popisem desetimilionové aglomerace New Yorku, sahající pásem

předměstí až do Filadelfie. Předvídavě je zejména vykreslena budoucí suburbanizace, při níž „na východ, západ a sever rozkládají se nádherné příbytky na míle, daleko za hranice města“.

Město je tak silně osvětleno, že v něm neexistuje skutečná noc. Některé obchodní ulice jsou určeny pouze pro chodce a jsou kryty skleněnou střešou. Dopravní obsluhu tvoří elektrinou poháněná podzemní dráha a zároveň vzdušná doprava – což tehdy vůbec neexistovalo. Lidská společnost, ovládaná finanční oligarchií, je však horší, připouštějí se sebevraždy a celkově se zhoršují vztahy mezi lidmi. Nakonec dochází k revoluci, která však vyústí ve tyranii.

Donnelly chtěl tímto spisem reagovat na Bellamyho knihu, protože podle jeho názoru „na místě Bellamyova obrazu pokoje a spokojenosti nastává nám budoucnost plná hrůzy a krveprolití, ovoce pýchy a sobeckosti civilizace“.

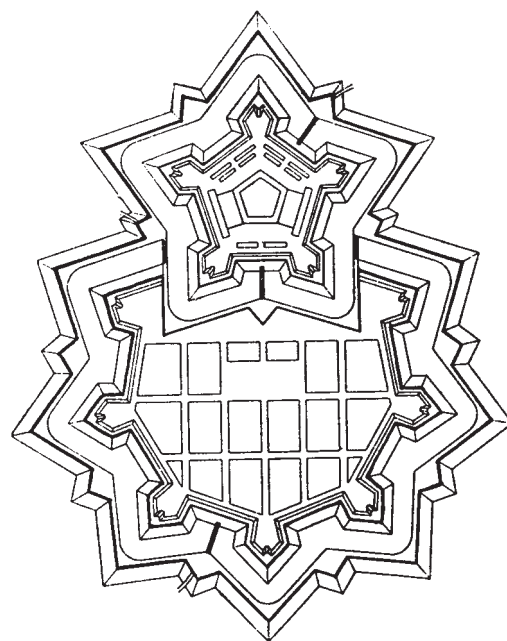
Edvard Bellamy totiž napsal o dva roky dříve v té době velmi populární knihu „Pohled zpět z roku 2000“, v níž také popisoval budoucnost americké společnosti a jejích měst. Jako příklad si vybral Boston, který v roce 2000 popsal jako velké město s „mílemi širokých ulic, zastíněných stromy a lemovaných krásnými budovami, které ve většině případů netvoří stavební bloky, ale stojí izolovaně ve větších či menších zahradách“. Jeho optimis-

tický pohled viděl město „s velkými náměstími se stromy, mezi nimiž zářily sochy a tryskaly fontány“. Také Bellamyho Boston je vybaven technickými vymoženostmi, domy nemají komíny a jsou centrálně vytápěny, každá čtvrť má svá nákupní střediska, společné jídelny a další vybavení v pěší dostupnosti od obytných domů, rozhlas umožňuje výběr z mnoha programů, přičemž kázání je možno vyslechnout buď v kostelech nebo po telefonu. Je to nevěrohodně idylický obraz sociálně orientované společnosti, v níž jsou odstraněny všechny obtíže a rozpory.

Obdobně jako je tomu dnes i pro dobu před 100 lety byla charakteristickou snaha předvídat budoucnost, což se týkalo a týká i urbanismu. Právě kolem roku 1900 se konaly první mezinárodní konference, na nichž se vážně diskutovalo o budoucích městech. Nejbližší k reálné představě se přiblížil Herbert George Wells a to zejména ve svém filozoficky zaměřeném díle „Anticipace vlivu mechanického a vědeckého pokroku na lidský život a myšlení“, vydaném v roce 1901.

Na rozdíl od fantazií Donnellyho, Bellamyho nebo Wellse byl s potřebou vybudování nového města v praxi konfrontován americký architekt **Walter Burley Griffin** (24. 11. 1876 – 14. 2. 1937).

Narodil se v chicagském předměstí a vystudoval zahradní architekturu na Illinoiské univerzitě. Poté nastoupil do Oak Park Studia k F. L. Wrightovi, s nímž se velmi sblížil a byl jím také ovlivněn. Ve

Anonym: Ideální město s cítědelou

Wrightově kanceláři si našel i svou životní družku, která tam byla nejlepší kresličkou.

S urbanistickou tematikou se poprvé setkal v roce 1904 na Světové výstavě ve St. Louis, kde jej čínský delegát požádal o projekt nového města nedaleko Šanghaje, avšak dokumentace tohoto návrhu se nedochovala.

V roce 1911 se účastnil soutěže na nové australské hlavní město Canberru, v níž bylo odevzdáno 137 návrhů, mezi jejichž autory byl i Eliel Saarinen nebo Donat-Alfred Agache. První cena byla udělena Griffnovi, který svůj návrh charakterizoval pro *New York Times* takto: „Navrhl jsem město, které se nepodobá žádnému ve světě... navrhl jsem ideální město – město, které odpovídá mé představě o městě budoucnosti. Jsem tím, koho lze nazvat naturalistou v architektuře. Nevěřím na žádnou architektonickou školu. Věřím spíše na architekturu, která je logickým výsledkem prostředí, v němž se má uskutečnit“. Jeho soutěžní projekt byl zřetelně ovlivněn právě tehdy populárními myšlenkami zahradních měst, tendencemi k určité ornamentálnosti městských dispozic a jistě i spoluprací s F. L. Wrightem na návrzích vil pro chicagské předměstí Oak Park.

Zprvu prožíval Griffin nadšení z ocenění svého projektu, navštívil Austrálii, vykonal studijní a propagační cestu po Evropě a účastnil se mnoha výstav svého návrhu. Brzy se však ukázalo, že cesta k realizaci bude velmi nesnadnou. Již sama porota dodatečně vyslovila pochybnost, zda je pro zvládnutí takového úkolu dostatečně kvalifikován – i když byl nejbližším spolupracovníkem F. L. Wrighta.

V Austrálii byl nucen neustále připravovat své původní řešení a protože se jednalo o hlavní město, stala se jeho výstavba předmětem politického boje. Griffin byl od projektu stále více vytlačován a nakonec vznikl v Austrálii úřední projekt, který neměl s jeho původním řešením nic společného. To vedlo k naprosté roztržce, i když se nakonec přece jen našli rozumní lidé, kteří prosadili návrat k původní koncepci soutěžního návrhu.

Sama realizace tohoto umělého nového města měla své problémy, zvyšované konkurencí Sydneye a Melbourne. Výstavba pokračovala pomalu a teprve v druhé polovině 20. století začala Canberra získávat svou předpokládanou tvář.

Problémy s Canberrou zcela naplnily vyměřený čas Griffinova života, i když si přece jen našel čas na další menší projekty, mezi něž patří první americké zahradní

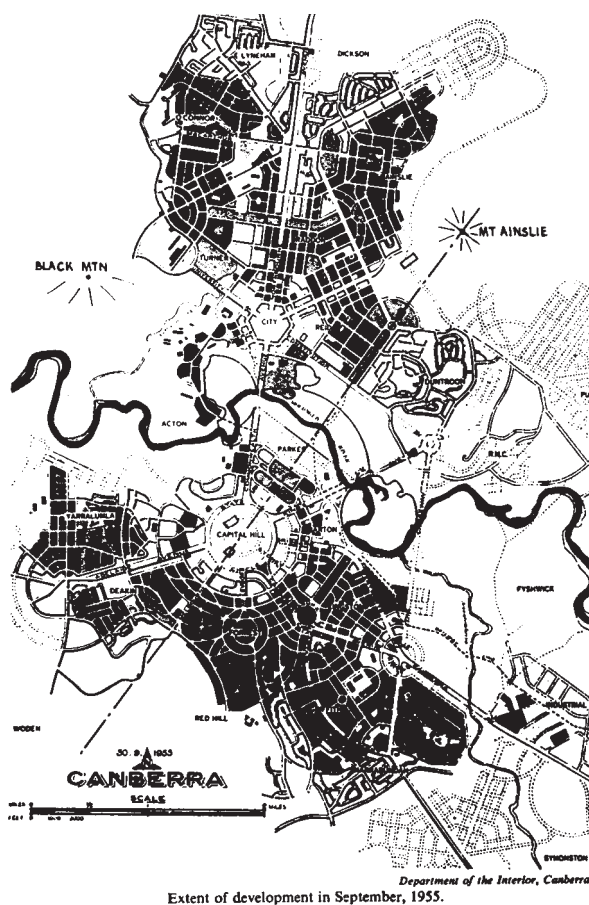
město Mossmain z roku 1913.

Z českých architektů má v těchto měsících výročí **Josef Sakař** (7. 12. 1856 – 15. 1. 1936).

Vystudoval architekturu v Praze a pak měl možnost hlouběji poznat antiku a renesanci v Itálii, což jistě ovlivnilo jeho architektonickou tvorbu. Mezi jeho známé stavby patří z let 1901 – 1911 přestavba pražského křížovnického kláštera na předmostí Karlova mostu a spolupráce s O. Polívkou na projektu České banky na Václavském náměstí v roce 1914.

Do urbanismu vstoupil v roce 1900 účastí ve veřejné soutěži na regulaci Malé Strany, kde získal 2. cenu. Tato soutěž probíhala ve zjiřené atmosféře diskusí kolem pražské asanace, což se do určité míry odrazilo v soutěžních podmínkách a ve vyjádření poroty. Všichni soutěžící měli vlastně předložit dva projekty – se zachovanou nebo se zasypanou Čertovkou, a byl pro ně vydán seznam ulic, náměstí a budov, na něž by podle Komise pro soupis památek projektanti „při zhotovení projektu na regulaci dle uznání zřetel vzali“. Výsledky soutěže, v níž bylo odevzdáno 9 návrhů, vyvolaly odpor veřejnosti, protože se předpokládala například ozubená dráha z Tržiště na Strahov, různé výstupní rampy a mnoho další zásahů. Tak se stalo, že Balšánek, který získal první cenu, od projektu ustoupil.

Další regulační soutěž, která snad měla napravit již nenapravitelné asanační zásahy, bylo řešení Starého Města v letech 1901 – 1902. Tam již J. Sakař získal ze sedmi předložených projektů 1. cenu a byl proto vyzván, aby spolu s k tomu zřízenou městskou kanceláří vypracoval definitivní regulační plán. Činnost v regulační kanceláři zřejmě způsobila, že když byla v roce 1920 ustavena Státní regulační komise pro hl. m. Prahu s okolím, byl vládou schválen

Department of the Interior, Canberra
Extent of development in September, 1955.

W. B. Griffin: návrh australského města Canberra

za jejího předsedu. Na tomto významném místě působil v průběhu jejího 1. funkčního období do roku 1923. Bylo to období klíčové, kdy byly vypsány soutěže na všechny městské sektory a připravovaly se mapové podklady a první průzkumy pro nově vytvořenou Velkou Prahu.

Z významných událostí, jejichž výročí připadají na letošní rok, si ještě připomeňme, že se v roce 1891 konala **Zemská jubilejní výstava** na rozsáhlém areálu o výměře téměř 30 hektarů, který byl oddělen od pražské Královské obory. Byla to nejen manifestace hospodářské výkonnosti Českého království, ale také přihlášení se k tehdy celosvětové oblibě velkých výstav. Antonínem Wiehlem řešený areál je největší a nejrozsáhlejší urbanistickou koncepcí, která byla v naší zemi v 19. století realizována. Zároveň to byl obraz o tehdejším stavu naší architektury i stavební techniky, která se uplatnila zejména na Petřínské rozhledně a na rozlehlém Průmyslovém paláci, jehož autorem byl B. Münzberger.

Jiří Hruža